

על שמות ואומות
שיעורו של הרב קוק (כתוב 1894-1896)
מ. נבון

בראשית פרק לב

(כה) וַיִּנְתֵּר יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֹּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר : (כו) וַיִּקְרָא כִּי לֹא יָכַל לוֹ וַיִּגַע בְּכַף יָרְכוֹ וַתִּקַּע כַּף יָרְדְךָ יַעֲקֹב בְּהֶאֱבֹקוֹ עִמּוֹ : (כז) וַיֹּאמֶר שְׁלַחֲנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלַּחְךָ כִּי אִם בְּרַקְתָּנִי :

(כח) וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה שְּׁמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב : (כט) וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֹאמֶר עוֹד שְׁמֶךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל כִּי שְׂרִית עִם אֱלֹהִים וְעַם אַנְשִׁים וְתוֹכַל :

בראשית פרק לה

(י) וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים שְׁמֶךָ יַעֲקֹב לֹא יִקְרָא שְׁמֶךָ עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל :

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יב עמוד ב

משנה. מזכירין יציאת מצרים בלילות. אמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא. שנאמר: +דברים ט"ז+ למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך. ימי חייך - הימים, כל ימי חייך - הלילות; וחכמים אומרים: ימי חייך - העולם הזה, כל - להביא לימות המשיח.

גמרא. תניא, אמר להם בן זומא לחכמים: וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח? והלא כבר נאמר: +ירמיהו כ"ג+ הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד "חיי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים", כי אם "חיי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם"! - אמרו לו: לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה, אלא שתהא שעבוד מלכות עיקר, ויציאת מצרים טפל לו. כיוצא בו אתה אומר: +בראשית ל"ה+ "לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך". לא שיעקר יעקב ממקומו, אלא ישראל עיקר ויעקב טפל לו; וכן הוא אומר: +ישעיהו מ"ג+ "אל תזכרו ראשנות וקדמניות אל תתבוננו", "אל תזכרו ראשנות" - זה שעבוד מלכות, "וקדמניות אל תתבוננו" - זו יציאת מצרים, [ובפסוק לאחריו: +ישעיהו מ"ג+ "הנני עשה חדשה עתה תצמח" - תני רב יוסף: זו מלחמת גוג ומגוג. משל, למה הדבר דומה - לאדם שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצל ממנו, והיה מספר והולך מעשה זאב; פגע בו ארי וניצל ממנו, והיה מספר והולך מעשה ארי; פגע בו נחש וניצל ממנו, שחכ מעשה שניהם והיה מספר והולך מעשה נחש; אף כך ישראל - צרות אחרונות משכחות את הראשונות.

+דברי הימים א' א' + "אברם הוא אברהם", בתחלה נעשה אב לארם, ולבסוף נעשה אב לכל העולם כולו. שרי היא שרה, בתחלה נעשית שרי לאומתה, ולבסוף נעשית שרה לכל העולם כולו. תני בר קפרא: כל הקורא לאברהם אברם - עובר בעשה, שנאמר: +בראשית י"ז+ והיה שמך אברהם. רבי אליעזר אומר: עובר בלאו, שנאמר: +בראשית י"ז+ ולא יקרא עוד [את] שמך אברם. אלא מעתה הקורא לשרה שרי הכי נמי? - התם, קודשא בריך הוא אמר לאברהם: +בראשית י"ז+ שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה. - אלא מעתה, הקורא ליעקב יעקב הכי נמי? - שאני התם, דהדר אהדריה קרא, דכתיב +בראשית מ"ו+ ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב. מתיב רבי יוסי בר אבין ואיתימא רבי יוסי בר זבידא: +נחמיה ט' + אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם! - אמר ליה: התם נביא הוא דקא מסדר לשבחיה דרחמנא מאי דהוה מעיקרא. הדרן עלך מאימתי.

כלי יקר בראשית פרק לה פסוק י

ועל צד הרמז, יש מקום אתי לפרש שני שמותיו של יעקב על שם שני הגאולות יען כי מצינו לחז"ל (שם יב ב) לא שתעקר יציאת מצרים לגמרי אלא שזכירת נסי יציאת מצרים יהיו טפל, וזכרון נסים שלעתיד יהיו עיקר, וכן כאן אמרו (בראשית רבה ע"ג) לא שיעקר שם יעקב לגמרי אלא יהיה טפל ושם ישראל עיקר, אם כן שניהם ענין אחד.....:

שמות פרק יט (ו) - ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ...

ר' קוק - עין איה (ברכות יג, קעה).

"תני בר קפרא, כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה." :
כי צריך להשריש, שתכלית המטרה של הלאומיות של ישראל אינה חזקינו לעצמנו וכבישת העמים וכיו"ב, דברים שכל העמים משתוקקים להם מרוב אהבת עצמם, כ"א מפני שהלאומיות שלנו מביאה ברכה ושלימות לכל העולם כולו. ע"כ בתחילת בנינה, שסוף מעשה במחשבה תחילה, היא בשביל תקנת ואהבת כל המין האנושי.

ישעיהו פרק מב

(ו) אֲנִי יְקֹנֶה קְרֹאתֶיךָ בְּצֶדֶק וְאַחֲזֶק בְּיַדְךָ וְאַצְרֶךָ וְאַתְּנֶנֶךָ לְבְרִית עִם לְאוּר גּוֹיִם :

רד"ק ישעיהו פרק מב פסוק ו

לברית עם - לקיום כל עם ועם, כי בעבורך מתקיים כל העולם וכל ברית הוא ענין קיום וכן תהיה גם כן לאור גוים, כמו שאמר והלכו גוים לאורך, והאור הוא התורה שתצא להם מציון, וישראל יהיו קיום האומות על שני פנים האחד שיהיה שלום בעבורם בכל הגוים כמו שאמר על המשיח ודבר שלום לגוים, ואמר והוכיח לעמים רבים, וכתתו חרבותם לאתים וגו', השנית כי בסבת ישראל יהיו הגוים שומרים שבע מצות וילכו בדרך טובה כמו ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו וגו' :

ויקרא פרק כ

(כד) וְאָמַר לְכֶם אַתֶּם תִּירְשׁוּ אֶת אֲדַמְתֶּם וְאֲנִי אֶתְּנֶנָּה לְכֶם לְרֶשֶׁת אֶתְּהָ אֶרֶץ זָבֹת חֶלֶב וְדָבֵשׁ אֲנִי יִקְוֶה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים :
(כה) וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין הָעוֹף הַטְּמֵא לַטְּהוֹר וְלֹא תִשְׁקְצוּ אֶת נֶפְשֵׁיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבְעוֹף וּבְכָל אֲשֶׁר תִּרְמַשׁ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי לְכֶם לַטְּמֵא :
(כו) וְהֵייתֶם לִי קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי יְקֹנֶה וְאַבְדַּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי :

רש"י ויקרא פרק כ פסוק כו

(כו) וְאַבְדַּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי - אִם אַתֶּם מוֹבְדִלִים מֵהֶם הֲרִי אַתֶּם שְׁלִי, וְאִם לֹא הֲרִי אַתֶּם שֶׁל נְבוֹכַדְנֶצַּר וְחַבְרִינוּ.

ויקרא פרק כ

(כב) וְשִׁמְרֶתֶם אֶת כָּל חֻקֹּתַי וְאֶת כָּל מִשְׁפָּטַי וְעָשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִקְיֹא אֶתְכֶם הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לְשָׁבֹת בָּהּ :

ויקרא רבה (וילנא) פרשה יג:ב - רשב"י פתח (חבקוק ג) עמד וימודד ארץ מדד הקב"ה כל האומות ולא מצא אומה שהיתה ראויה לקבל את התורה אלא דור המדבר מדד הקב"ה כל ההרים ולא מצא הר שתנתן בו את התורה אלא סיני מדד הקב"ה את כל העיירות ולא מצא עיר שיבנה בו בהמ"ק = בית המקדש = אלא ירושלים מדד הקב"ה כל הארצות ולא מצא ארץ שראויה לינתן לישראל אלא ארץ ישראל הה"ד עמד וימודד ארץ ראה וגו'...

רש"י בראשית פרק א פסוק א

אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל [את] התורה אלא (שמות יב ב) מהחודש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה שנצטוו [בה] ישראל, ומה טעם פתח ב"בראשית", משום (תהלים קיא ו) כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אומות העולם לישראל "לסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים", הם אומרים להם "כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו" :

בראשית פרק כה

(כו) וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֶה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יוֹשֵׁב אֹהֲלִים :

R. Hirsch (Gen. 27:1)

... we see Isaac calling his elder son [Esau] to be blessed by him, i.e., to make him the future guide and leader of the house of Avraham. ... Two elements were represented in his [Yitzhak's] house by his two sons, in Esau: material power, in Jacob, spiritual. Isaac knew quite well that both these factors were necessary for the prosperity of the Nation. ... But Isaac believed that the Abrahamic calling was to be carried on by an Esau and a Jacob in brotherly unison, ...